

Kulturmiljön vid Örnsro

Tävlingsområdet består av tre kulturhistoriskt intressanta element:

- Örnsro koloniområde - stor social och ekologisk betydelse för staden och ska enligt översiktsplanen bevaras. Det är stadens äldsta koloniområde, anlagt 1905. Högt kulturvärde.
- Adlers villa med dess å-kontakt – villa från ca 1890-1900 med höga arkitektoniska och kulturhistoriska värden. Särskilt kulturhistoriskt värde i kulturmiljöinventeringen (som utgör kommunens kunskapsunderlag för kulturvärden) - varsamhet ska tillämpas och byggnaden får inte rivas eller förvanskas. Omgivande trädgård med höga träd och sambandet med ån är av stor betydelse för miljöns samlade karaktär.
- Fotbollsplanen Örnsro – anlagd 1903 av staden på mark som donerats för detta ändamål. Stadens allra första särskilt anlagda idrottsplats. Beslut finns att ta ytan i anspråk för bostadsbyggande.

Förutsättningar - kulturmiljö

Området vid Örnsro idrottsplats har en väl etablerad plats i örebroarnas minne och hör utan tvekan till de kulturhistoriskt värdefulla miljöerna i Örebro. Här finns den äldsta koloniträdgården från 1905 och den äldsta idrottsplatsen, särskilt anlagd år 1903 för det syftet. Som kronan på verket ligger Adlers villa vid strandpromenaden, nästan som en grindstuga till grönområdet väster om staden. Allt tillkom kring förra sekelskiftet och har nyttjats under hela 1900-talet.

Historik

Villa Örnsro och idrottsplanen

Stadsdelen Örnsro har fått sitt namn av villan i tävlingsområdet, som byggdes vid sekelskiftet 1900 av Ossian Adlers. I tidens anda döptes villan som låg på landet bortom stadens larm till "Örnsro" - Adler är det tyska ordet för örn.

Adlers hade köpt in ett stort område jordbruksmark här på 1860-talet, sannolikt för att bygga bostäder, men var för tidigt ute, eftersom det fortfarande under 1800-talet var för långt in till den ännu ytmässigt lilla staden Örebro. Under 1900-talets första år donerade Adler en del av marken till Örebro stad för att användas som fotbollsplan under minst tjugo år. Den resterande delen av den s k Myrö utjord, fram till gränsen mot Karlslunds marker, sålde han till staden 1901. 1903 invigdes idrottsplanen - fotbollsplanen med omgivande löparbana som staden anlagt, och inom kort tillkom en byggnad för omklädning och förråd. Det var då stadens allra första särskilt anlagda idrottsplats. Först ca tjugo år senare byggdes Eyravallen (nuvarande Behrn arena).

Adlers byggde sin villa i 1890-talets villastil, ovanligt nog i tegel, och med tillhörande trädgård. Han beslutade strax efteråt att flytta till Stockholm och hyrde under ett antal år ut villan innan den barnlöse Adlers skänkte den till en brorsdotter. Hyresgäst var en källarmästare Söderström som sannolikt var den som först drev café i huset. Det blev ett populärt utflyktsmål, särskilt sommartid. Man kunde åka ångslup från staden till bryggan i ån, och där fanns såväl båtuthyrning som ett litet kallbadhus. Kanske var den ett komplement till Idrottsplanen.

Koloniträdgården

Koloniområdet ingick i Adlers markförsäljning till Örebro stad år 1901. Arealen hade hittills varit jordbruksmark, och efter en motion i stadsfullmäktige beslutades att den skulle arrangeras som en koloniträdgård uppdelad i lotter, där stadsbor med sinne för trädgårdsodling men utan egen mark skulle ges möjlighet att odla. Initiativtagaren tecknade sig själv för ett antal lotter, liksom ett antal arbetare och tjänstemän. Örebro stad kom att ansvara för området, efter några år med stöd av en styrelse för den förening som bildades. 1905 drog odlandet igång och 1920 utökades antalet lotter.

En "stadsplan" gjordes med indelning i kvarter och lotter. Utgångspunkt var Svartåstrandens riktning, mot vilken en huvudgata drogs vinkelrätt, vilket blev en diagonal mot vägen som anlades mellan staden och Strömsnäs vid Hästhagen, som vid samma tid blev ett utflyktsmål för stadsborna.

2005 firade Örnros koloniområde 100 år. Ett rikt föreningsliv med gemensamma aktiviteter och kolonifester har periodvis funnits, där den gemensamma platsen med föreningsstuga är centrum. Tidigare fanns även en dansbana. Här finner stadsbon möjlighet att arbeta med händerna i jorden och avkoppling på kort avstånd från det hektiska stadslivet. De varierande och ofta fantasifullt utformade och självbyggda stugorna liksom de många gamla fruktträderna hör till områdenas karaktär.

Under årens lopp har de höga ekologiska och sociala värdena hos detta som alla koloniområden befasts och förstärkts. Örnros och de övriga tre stora koloniområdena i Örebro (Älvtomta, Alnängarna och Domarringen) har höga kulturvärden i sin egenskap av goda exempel på kolonirörelsens framväxt runt sekelskiftet 1900, och även för den betydelse de haft för stadsborna och för den välskötta gröna miljön de utgör i stadsmiljön. Det är ett betydelsefullt bidrag till Örebros uppfyllande av miljömålet "god bebyggd miljö".

Kvarteret Smeden

Stadsdelen Örnros ingick i planläggningen för södra stadsdelen, båda sidor om järnvägen, år 1902. Då skapades det kvarters- och gatunät som finns idag, med undantag för några förändringar under 1900-talets slut. Kvarteret Smeden består idag av två sammanslagna kvarter (Smeden och Skulptören) som förr skildes åt av Tomtagatan som i likhet med Örnrogatan ursprungligen gick fram till Svartån.

Det östra kvarteret hade tidigt bestått av gården Åbylund med bostadshus mot Svartån och uthus och mark söderut. Här kom strax efter sekelskiftet 1900 två fabriker att växa upp: Henrikssons kemisk-tekniska fabrik och Örebro bleckemballagefabrik med tillhörande disponentvilla.

Det västra kvarteret bebyggdes under 1917 med bostäder med samhällets stöd, en typ av kristidsbyggande under krigsåren. En förutsättning för detta stöd var att byggande skulle ske snabbt och att kommunal huvudman skulle finnas. AB Smålägenheter bildades med staden som största delägare och en plan med tillhörande husritningar upprättades av arkitekten Albert Jonsson. Det var likartade större villor i enkel jugendstil med fyra lägenheter. De byggdes i ett plan med branta tak för inredd vind, och hade frontespiser eller takkupor. Husen förlades mot gatan, vilket gav gott om plats för trädgårdar o grönt inne i kvarteret.

Obränt håltegel, ett oprövat byggnadsmaterial användes eftersom det skulle vara låg kostnad. När husen var reparationsmogna tjugo år senare tog man åter emot stöd från staten och förvandlade området till barnrikehus. Det fick så småningom till följd att det blev socialt stämplat. När saneringsvågen drog genom landet på 1960-talet togs därför beslut att riva kvarteret och bygga moderna bostäder. Ny stadsplan antogs 1970 och de två kvarteren slogs i den samman till kv Smeden

med ett enda bostadsområde av lamellhus runt kvarteret, med öppning mot Svartån. En överbyggd gård med parkeringsgarage gjorde områdets inre bilfritt. Man ville undvika en alltför massiv byggnadskropp mot Idrottsvägen, där en länga tänktes i hela planlängden, därför försköts de ingående delarna i sidled. De nord-sydliga längorna varierades i höjd. Hela området hölls samman av det gula teglet och de gula bröstningarna. En viss tämligen varsam ombyggnad av området skedde ca 2010.

Kvarteret Träsnidaren

Avsattes i stadsplanen för Söder 1902 för fabriksändamål. Vid 1920-talets slut var tre hörntomter mot Idrottsvägen/Örnsrogatan bebyggda med mindre verkstäder. Kvarteret fylldes successivt på. 1940 flyttade Bröderna Eriksson mekaniska snickerifabrik in i en nyuppförd stor anläggning mitt emot koloniområdet. Fem år senare flyttade Roberts fabriker med bl a essenstillverkning in i ny fabrik mot Örnsrogatan, och ca 1960 byggdes en ny fabrik i rött tegel på grannfastigheten mot söder. Dessa var de största anläggningarna i kvarteret. Roberts fabriker finns ännu kvar, och tillverkar bl a essens till mycket av den julmust som produceras runtom i landet på senhösten. Den välkända logotypen för Champis från ca 1960 finns kvar som bevarad neonskylt.

I det variationsrika och delvis förfallna industriområdet finns idag blandade verksamheter. I väster avslutas området av fjärrvärmeverket, idag ägt av EON men med ursprung i den kommunala fjärrvärmearläggningen uppförd 1960 och utbyggd i etapper. Byggnaderna håller hög arkitektonisk kvalitet. De första uppfördes i rött tegel, t ex den stora kontorsbyggnaden. Arkitekt var professor Jan Wallinder.

